VYPRÁVĚNÍ O JONÁŠOVI

Původ materiálu
Pokorný Pavel
Pořadí v lekci
40

VSTUPNÍ VERŠ

Žalm 103,8+11 Hospodin je slitovný a milostivý, shovívavý, nejvýš milosrdný. Jak vysoko nad zemí je nebe, tak mohutně se klene jeho milosrdenství nad těmi, kdo se ho bojí.

LITURGICKÉ ČTENÍ

Jon 1,1-3

KATECHETICKÉ POZNÁMKY

1. klíčové pojmy, dobové a textové souvislosti

- **kniha Jonáš** se už na první pohled liší od ostatních z Dvanácti proroků, mezi něž patří. Zatímco jejich obsahem jsou z velké části prorocké výroky a kázání, často bez dějového zarámování, podává tato kniha svou zvěst formou souvislého prokomponovaného vyprávění (jako např. příběh Josefův, Gn 37-49). Nejde ovšem o popis historické události. Chce Boží slovo tlumočit v podobě dramatického příběhu.

Kniha zpracovává velmi staré prorocké motivy. Hlavní postavou je prorok z 8. stol před Kr. (viz 2. Kr 14,25). Dnešní podoba textu pochází ovšem až z prostředí poexilního židovstva (asi 5-4. století), z doby, kdy Ninive žilo už jen ve vzpomínkách.

Vyprávění se vyrovnává s duchovním rozpoložením poexilního židovstva, ohroženého sklonem k samospravedlnosti, zahleděností do vlastních problémů, úzkoprsosti a přezíravým postojem k pohanům. Příběh takto zpotvořenou víru konfrontuje se základními SZními důrazy na vyvolení Izraele pro všechny národy (viz Gn 12,1nn) a Boží jedinečnou svrchovaností. Právě tyto důrazy nacházejí pak odezvu i v NZním svědectví (Mt 8,23nn).

- **jméno Jonáš** znamená "holubice" V bibli i mimobiblické literatuře jde o častý symbol. Holubici vypouští Noe a ta se stává zvěstovatelkou nové milosti (Gn 8,8nn). V prorockých

knihách SZa je hlas holubice obrazem zármutku a pokání (Iz 38,14; 59,11; Ez 7,16; Na 2,8) I Jonáš se má stát nejen zvěstovatelem soudu, ale i pokání a milosti. Skutečnost, že v knize samotné není Jonáš označen jako prorok, chce zřejmě připomenout, že Bůh svobodně zasahuje a se svým poselstvím může poslat kohokoli. Teprve když se **stalo jeho slovo** (viz 1,1), činí tato událost z člověka proroka, zvěstovatele poselství Božího.

- **Jonášovy proměny**: Jonáš prchá od Boha, tedy SESTUPUJE do Jafy, do podpalubí, do mořských hlubin, do podsvětí. Jonáš NA DNĚ, v lůně podsvětí, se modlí a (snad nejen liturgicky) vyznává svou závislost na Božím milosrdenství. Třetího dne (2,1) vstal z podmořského hrobu. Ovšem, **co teď udělá** - ZACHRÁNĚNÝ**, SPASENÝ** Jonáš? - s touto otázkou má čtenář sledovat druhou polovinu příběhu**.** KÁŽE Boží soud, a VYHLÍŽÍ Boží trest. Bůh lituje a (spasený) Jonáš PLANE HNĚVEM. V modlitbě "vrací Bohu vstupenku" ("vždyť jsem to věděl, že jsi milosrdný"). ZATVRZELÝ Jonáš nakonec nechce žít a brání se Božím otázkám.

Právě tam, kde bychom čekali, že v pokračování příběhu bude rezonovat vděčnost a radost spaseného Jonáše, že bude tutéž záchranu přát i jiným hříšníkům, dochází k překvapivému zvratu - k "patologii víry" (Miskotte). Naplánoval pro pohany Boží trest a je zklamán a roztrpčen, projevilo-li se i při nich Boží velkorysé milosrdenství.

- **bezmoc Boží "všemohoucnosti":** Bůh může nastrojit všechno - bouři, velkou rybu, skočec, žhavý vítr - ale nemůže přemoci Jonášovu zapšklost, fundamentalismus a samospravedlivost. Toto napětí je jedním ze základních literárních prostředků k vyjádření poselství příběhu. V poslední scéně Bůh musí hájit (pravdaže s laskavou ironií - nicméně bezbranně) svoje milosrdné rozhodnutí proti spravedlivému Jonášovu hněvu. Toto vyznění upozorňuje, že Boží dílo v tomto světě nejvíce ohrožují ti, kdo se domnívají sami nejlépe vědět, jak má Bůh jednat.

- **jsem Hebrej** (1,9): Hebrej je označení pro "člověka odnaproti", cizince, přivandrovalce (v hanlivém slova smyslu). Vyskytuje se v příbězích, které zpracovávají poslání jedinečného vyvoleného lidu mezi ostatními národy (Abraham - Gn 14,13, Josef Gn 39,14, Izrael - Ex 1,16). Jonáš přiznává, že je z toho "divného národa", který uctívá "divného boha" - Hospodina. Tento divný Bůh je skutečným tvůrcem celého světa, nebe, země i moře.

- **veliká ryba**: Jonáš, který zjišťuje, že na moři a v zá-moří Hospodinu neunikne - zkouší uniknout do pod-moří. Jestliže ovšem Hospodin i tady "nastrojil velikou rybu", ukazuje to na omezenost Jonášovy víry. (srv. Ž 139,8-10).

- **otázka nakonec** (4,11) nechává na posluchači, zda a jak se poselstvím příběhu nechá zasáhnout (srv. např. Lk 15,32)

2. úskalí textu

- **příběh zvěstuje jako celek**, nelze ho tedy zkrátit, např. jen na první polovinu (obvykle populárnější). První polovina o záchraně se vypráví tak barvitě a naléhavě především proto, aby posluchači a čtenáři vynikla nemilosrdnost Jonášova postoje v druhé polovině. Příběh můžete přiměřeně zestručnit, ale ne zkrátit (tak jako např. nelze zkrátit podobenství o nemilosrdném služebníku - Mt 18)

- příběh se často vykládá jako příběh o „neposlušnosti“ a „obrácení“ (srvn. podobenství Lk 15,11nn). Jde však o zploštění jeho důrazu. Základním Jonášovým malérem není útěk před Hospodinem, ale úzkoprsost víry a samospravedlivost. Příběh nechce vyhrožovat, že Pán Bůh si „každého najde“. (srovnáme-li s Lk 15,11nn; najdeme v Jonášově příběhu situaci obou bratrů - nepřejícně ovšem reaguje poté, co byl sám zachráněn a přijat!)

- **velryba?** - výklad, že "velká ryba" je velryba, najdeme poprvé u církevního otce Augustina (4/5. stol po Kr.) Viděl kdesi kostru velryby a spojil tohoto živočicha s vyprávěním o Jonášovi. Tento biologický výklad se však míjí s funkcí onoho mořského stvoření. (srv. Ž 104,25n). Velká ryba se v příběhu vyskytuje proto, aby bylo jasné, že i na moři a pod mořem je Hospodin svrchovaným Pánem, a také proto, aby měl Jonáš kam "přestoupit": pouze mění dopravní prostředek - lodě za "ponorku".

- **"zázračnost" příběhu** - příběh nechce omráčit vyprávěním o rozpoutané bouři či rybě. Skutečným zázrakem je ochota ninivských k pokání a změně - a pro tento div Božího milosrdenství nemá Jonáš pražádné pochopení.

3. Metodické pokyny k obrázku

Na začátku mohou děti do ryby na obrázku nakreslit nebo napsat, kdy jim z toho, co si sami zavinili, někdo pomohl. Ptejte se jich potom, k čemu může být dobré si na takový zážitek vzpomenout. Vyprávění pak uveďte tím, že jim třeba jeden dobrý význam napoví. Nezakončete je však mravoučnou výzvou. Ponechte je otevřené, jak tomu v bibli je – končí otázkou. Nechte na ni děti odpovědět samotné a ptejte se po důvodech jejich odpovědi. Nakonec s dětmi obrázek složte, jak je na něm naznačeno. Snad z toho bude zřejmé, co stojí (co je nyní jako na obrázku v pozadí) za pravdivým slitováním.

4. pomůcky

obrázek lodě v bouři,

obrázek velké ryby (nechte děti rybu namalovat a pak jí společně vystřihněte vnitřek, aby se sem Jonáš dobře vešel)

obrázek nějaké metropole (nemusí být nutně starověká)

obrázek s člověkem, který se upřímně raduje, kaje, nadává

příběh jde dobře vyprávět s pomocí flanelografu (např. zvýraznit, jak se Jonáš „propadá“ čím dál hloub)

5. motivační uvedení do příběhu

Otázka pro mladší a střední školní věk:

Už se vám někdo posmíval kvůli tomu, že chodíte do kostela, že jste křesťané? Už vám kvůli tomu někdo nadával nebo vyhrožoval?

- a šli byste rádi takového člověka pozvat: Pojď s námi do kostela, budou dětské bohoslužby - Pojeď s námi na tábor … ?

Otázka pro starší školní věk:

K jakým lidem máte nedůvěru? Od koho nečekáte nic dobrého? Už vás někdo z takových něčím příjemně překvapil?

(Obě motivace umožňují artikulovat zkušenost, která je častým zdrojem samospravedlnosti. Zároveň umožňuje příběh sledovat z Jonášovy perspektivy, která se projevuje hlavně v druhé polovině vyprávění. Pro mladší děti volte konkrétnější zkušenosti a příklady, starší se už dokážou podělit o své zkušenosti s lidmi, kteří jim „nesedí“, veďte je však k reflexi těchto zkušeností.)

6. osnovy vyprávění:

Motivace jsou tentokrát zaměřené podobně pro mladší i starší. Stejně tak oběma věkovým kategoriím vyprávějte v zásadě celý příběh. Co s mladšími vypustit, vyčtete z osnovy.

a) osnova pro mladší školní věk:

I. Motivace

II. Jonáš má jít do Ninive - města příslovečných nepřátel Izraele a utíká Hospodinu na moře

III. Na moři, pod mořem a "na dně"

IV. Zachráněný Jonáš má jít do Ninive - jde a káže

V. Kající reakce ninivských a Boží odpuštění

VI. Jonáš vyčítá Bohu milosrdenství

VII. Podobenství o skočci a Hospodinova otázka

b) osnova pro střední a starší školní věk:

I. Motivace

II. Jonáš poslán do Ninive - města příslovečných nepřátel Izraele

III. Jonáš utíká Hospodinu na moře

IV. Jonáš se nechává svrhnout do pod-moří

V. Jonášův žalm "na dně"

VI. Zachráněný Jonáš poslán opět do Ninive - města příslovečných nepřátel Izraele

VII. Reakce ninivských a Boží odpuštění

VIII. Jonáš vyčítá Bohu milosrdenství

IX. Hospodin klade Jonášovi otázku

VYPRÁVĚNÍ

I. BŮH POSÍLÁ JONÁŠE DO NINIVE

Jonáš byl věřící člověk. Chodil do chrámu, přinášel Bohu oběti a dary, modlil se, snažil se dodržovat Boží přikázání. Jenže jednoho dne po něm Hospodin Bůh chtěl ještě něco jiného: „Vstaň, Jonáši, a běž do Ninive, toho velikého cizího města na východě, a vyřiď jim, že mi není jedno, co dělají. Páchají zlo a já už nechci jen přihlížet.“ Jonáš na to nic neřekl. Ale nelíbilo se mu, co po něm Hospodin chce. Vždyť ti v Ninive si z Pána Boha nic nedělají. Kdyby jim chtěl

Jonáš něco vykládat, vysmějí se mu anebo ho zmlátí. Anebo obojí. Jonáš se sebral, šel do přístavu a nasedl na loď, která mířila daleko na západ. Zalezl do podpalubí a usnul.

II. JONÁŠ KLESÁ POŘÁD HLOUBĚJI

Jonáš nedbal na úkol, který mu Pán Bůh dal. Chtěl utéci před posláním, které mu Hospodin svěřil. Zalezl do lodi cizinců, kteří se plavili daleko od Izraele. A tu nastala veliká bouře. Vlny se valily přes bok lodi. Lodníci se báli. Veslovali, kormidlovali, vylévali vodu. A každý se modlil, jak uměl. A tu si velitel lodi vzpomněl na Jonáše. Nakoukl do podpalubí a zavolal na něj: „Co je s tebou, ty ospalče?! Vstaň a volej i ty ke svému Bohu, ať nás zachrání. Odkud vlastně jsi a jakého máš Boha?“ Jonáš váhavě odpověděl: „Jsem Hebrej z Izraele a mým Bohem je Hospodin, Stvořitel nebe i země. Jenže modlit se k němu nemůžu. Nemůžu se mu připomínat. Chtěl bych totiž před ním zmizet.“ Jak to ti cizí lodníci slyšeli, ulekli se. „Ty blázne, jak to myslíš? Hospodin je Pánem nad nebem i zemí, i nad mořem, a ty mu chceš utéct? Moře jistě zuří kvůli tobě. Dostal jsi nás do neštěstí.“ Jonáš jim řekl: „Hoďte mne do moře, snad se tím uklidní.“ Lodníci měli strach, aby neublížili nevinnému, ale nakonec se nechali přesvědčit. Hodili Jonáše do moře a moře se uklidnilo.

Jonáš klesl pod hladinu a klesal pořád hlouběji, až docela ke dnu. Moře ho pozřelo jako nějaká velká ryba, jako velká obluda, jako smrt. A tu se začal modlit.

III. JONÁŠ SE MODLÍ A JE ZACHRÁNĚN

Jonáš se modlil k Hospodinu: „K tobě, Hospodine, volám o pomoc. Jsem docela na dně, přes hlavu se mi převalily vlny, zamotal jsem se do chaluh, nemohu dál. Tak rád bych zase hleděl na tvůj chrám. Hospodine, ty jsi milostivý, shovívavý a nesmírně milosrdný, u tebe je záchrana, u tebe je spása. Budu ti děkovat, budu ti naslouchat. A splním, co jsem slíbil.“ A Hospodin vyslyšel jeho modlitbu. Jako by Jonáše velká ryba držela po tři dny ve své moci a třetího dne jej vyvrhla na pevný břeh. I vstal zachráněný Jonáš a šel do Ninive, aby vyřídil Boží poselství.

IV. JONÁŠ KÁŽE A DĚJÍ SE DIVY

Jonáš přišel do Ninive, toho velikého cizího města, kde Hospodina neznali a kde se dělo mnoho zlých věcí. Jonáš procházel městem a všude rozhlašoval: „Hospodinu, Stvořiteli nebe a země, se nelíbí, co děláte a jak žijete. Ještě čtyřicet dní budete pokračovat a pak bude vaše město zničeno.“ A lidé mu naslouchali, zamýšleli se nad sebou a začali litovat svých zlých činů.

Dokonce sám ninivský král sestoupil z trůnu, odložil své nádherné roucho, zahalil se do žíněné suknice a přiznával svá provinění. Město Ninive se celé proměnilo. Přestalo násilí a bezpráví. Místo toho si začali pomáhat a pečovat o nemocné, chudé, staré a slabé. A viděl Hospodin, jak se změnili, a rozhodl se, že jejich město nezničí.

V. JONÁŠ SE ZLOBÍ A VYČÍTÁ PÁNU BOHU JEHO MILOSRDENSTVÍ

Jonáš vzplanul velikým hněvem proti Hospodinu. Jeho modlitba byla plná výčitek: „Neříkal jsem to už dávno, Hospodine, že ty jsi milostivý, plný slitování, shovívavý a nesmírně milosrdný? Měl jsi šanci ukázat všem svoji moc a sílu, svoji spravedlnost. Ale tys jim jen tak odpustil! Takhle z tebe mají všichni jenom legraci! Já jsem oznámil tvou vůli, tvůj soud, že potrestáš každé zlo. Ale tys to neudělal. Nedržíš slovo. Jak teď vypadáme – ty i já? Takové ponížení! Takový trapas! Radši bych umřel než tohleto!“ - Hospodin se jen otázal: „Je dobře, že tak planeš?“

Jonáš vyšel z města a zamířil k místu, které si už dříve připravil a odkud chtěl sledovat zkázu města. Velice se zaradoval, když se tam mohl posadit do stínu stromu. Ale druhého dne strom naráz uschl a žhavé slunce pálilo na Jonášovu hlavu. Jonáš se rozhněval až k smrti. Tu se mu ozval Hospodin: „Jonáši, tobě je líto, že zahynul jeden strom. A mně by nemělo být líto, kdyby zahynulo veliké město, kde je na sto dvacet tisíc lidí?“

MODLITBA

Pane Bože, radujeme se z toho, že jsi milostivý, shovívavý a milosrdný, že se nesmiřuješ se zlem, ale rád odpouštíš těm, kdo zlého litují. Dej, ať takovou lásku, kterou nám prokazuješ, dovedeme přát i komukoli druhému. Amen

7. podněty pro rozhovor

- co to znamená "foukat si na dušičku"?

- jak se v dnešním příběhu naplňují prosby, které zpíváme v průvodní písni Prosba?

- přečtěte si Žalm 139. Zpíval by si ho Jonáš spíše na začátku, nebo na konci příběhu?

- může mít naše nevěra (odmítnutí Božího pověření) škodlivé důsledky pro lidi okolo nás? (viz situace lodníků)

- co myslíte že je horší - ateismus, tedy přesvědčení, že Bůh není - nebo Jonášovo odmítání Božího milosrdenství?

- mohou věřící lidé volat k pokání (obratu a nápravě) i ty, kteří v Boha nevěří, popř. křesťanství přímo odmítají?

- znáte nějakou románovou či filmovou postavu, která se chovala násilnicky, zpupně, ale v určité chvíli toho začala litovat a změnila se? Co tuto změnu vyvolalo?

- myslíte že Jonášova malá víra (s níž utíká před Bohem) nějak souvisí s jeho malou ochotou přijmout Boží milosrdenství? Jednal by jinak, kdyby hned šel statečně kázat do Ninive?

- víte, co dnes necírkevní lidi na křesťanech odpuzuje? Zkuste si sepsat katalog takových výčitek a potom ho porovnat s příběhem o Jonášovi. Najdete něco společného?

- víte, co znamená slovo Hebrej? Myslíte, že se jedná o nadávku - tak jako když se Rómům říká "cikáni"?

- dá se z příběhu usoudit, jak asi vnímaly Izrael okolní národy? (měly k nim úctu pro jejich vzdělanost a kulturu, bály se jich, pro jejich dobře vyzbrojenou armádu, vážily si jejich náboženství,...)? Jak je na tom dnes církev? Stejně, nebo jinak? Je to dobře, nebo špatně?

- najdete biblickou postavu, která se chová přesně opačně než Jonáš? (např. Abraham prosící za Sodomu)

Odkaz na pracovní list

40 Vyprávění o Jonášovi - st

Jonáš - obrázky k příběhu

Odkaz na píseň

Přijď již, přijď, Duchu stvořiteli, Duchu smíření

Jonáš (BTS54)

Můj Bože, k tobě volám, ztrácím se v hlubinách

Ozvi se, Pane můj! Já toužím znát tvou vůli

Pomoz mi, můj Pane, abych nežil planě

Cílová skupina

Starší školní

Mladší školní

Katechetické cykly

Pozvání na cestu Starý zákon 2

Biblický odkaz (kat)

Jonáš 1,1–16

Jonáš 2,1–11

Jonáš 3,1–10

Jonáš 4,1–11